

Janina Osewska

Augustów

ORCID: 0000-0002-6462-8089

Topos kobiet w „Toposie”

Poszczególne słowa tytułu definiuję następująco:

1. topos – gr. *tópos* ‘miejsce, okolica’¹, miejsce wspólne,
2. kobieta – poetka, pisarka, krytyk literacki, literaturoznawca, zgodnie z określeniem Edyty Stein: „Żadna kobieta nie jest tylko kobietą”²,
3. „Topos” – dwumiesięcznik literacki.

„Topos” jest mężczyzną

Od ponad dwudziestu lat żarliwie czytam „Topos”, wszak „samo czytanie pozostawia się prostaczkom”, jak pisze Andrzej Zawada przywołany przez Adriana Glenia w kontekście doświadczeń krytyka literackiego. Indywidualnie angażując się w lekturę pisma, szukam swoich racji, a od piętnastu lat mam zaszczyt od czasu do czasu w dwumiesięczniku publikować.

Widzę wyraźnie jego rozwój na przestrzeni lat i konsekwencję w utrzymaniu wybranej drogi, idei pisma. W liście od Krzysztofa Kuczkowskiego z dnia 12 sierpnia 2004 roku przeczytałam: „Tymczasem wiersz wymaga żelaznej «Szyborskiej» wręcz konsekwencji. Trzymania się własnych odkryć i ciągłego ich pogłębiania”. Kiedy dzisiaj zestawiam ten fragment

1 W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, s. 507.

2 E. Stein, *Refleksje o kobiecie*, przeł. J.I. Adamska OCD, M. Grzywacz, Borne Sulinowo 2005, s. 16.

e-maila z wypowiedzią Jarosława Ławskiego³ z roku 2018: „Są z..., lecz nie z Szymborskiej i awangard. Oni po prostu są. [...]”, dostrzegam wyraźnie, jak wbrew hierarchicznemu, utrwalonemu i często cytowanemu zestawowi autorytetów środowisko skupione wokół „Toposu” tworzy swoje „małe centrum świata”⁴. Istnieje ono „nie dzięki tym, którzy mają rację, czekając na swoim brzegu aż inni dołączą, ale dzięki tym którzy wychylają się ku Drugiemu”⁵ i skupia poetów, którzy sami je „stworzyli, pielęgnując słowo jako rzeczywistość pierwotną i tajemniczą”⁶ [...]. Zachodzącej przemianie pisma dawały wyraz również rozmowy. Pamiętam wieczór 2011 roku w moim domu, po promocji albumu fotograficznego „Okruchy”, kiedy zaszliśmy do kolacji między innymi z Wojciechem Kassem. Wtedy to udowodniał on, że idzie o to, by przyszedł znów do nas „Światło jaśnie gość”.

Jednak przez wiele lat „coś” wywoływało i wywołuje we mnie niepokój, zaciekawienie i mnoży pytania. Czytałam pismo i uważnie wyodrębniałam zachodzące między piszącymi relacje. Zwracałam uwagę na to, kto o czyjej twórczości pisze? Co i dlaczego pisze? Zastanawiałam się, z jakich powodów to robi? Czy z fascynacji wierszem, intelektualnym poziomem poety? Czy traktuje to jako materiał do badań naukowych? Czy są to „teksty «szybkiego reagowania» o kolejnych książkach «obiecujących autorów» i «starych mistrzów», recenzje, których nikt nie czyta”?⁷

Nie podejmuję się odpowiedzi na te pytania, ale z pewnością mogę stwierdzić, że większość osób publikujących w „Toposie” stanowią mężczyźni. Mam tutaj na myśli poezję, teksty krytyczne, recenzje, wywiady, noty. Piszą mężczyźni o mężczyznach. Jak na przykład: Wojciech Kudymba o wierszach Jana Polkowskiego, Przemysław Dakowicz o C.S. Lewisie, Adrian Gleń o Wojciechu Kassie⁸. Inne przykłady: Przemysław Dakowicz, *Rymkiewicz na rydwaniu*; Adrian Gleń, „*Dialogi z umarłymi*”, albo *neoklasycyzm*. Julian Kornhauser czyta *Thema regium* Jarosława Marka Rymkiewicza, a Grzegorz Kociuba i Jacek Napiórkowski poświęcają uwagę autorowi *Dziennika rozbitka* – pierwszy publikując *Sen o sobie (O poezji Krzysztofa Karaska)*, a drugi pisząc *Taniec chochoła w Niemanslandzie. Rzecz o Krzysztofie*

3 J. Ławski, *Słowo. Myśli o antologii poetów konstelacji Topoi*, „Topos” 2018, nr 2 (159), s. 18.

4 K. Czyżewski, *Małe Centrum Świata*, Sejny/Krasnogruda 2017.

5 Tamże, s. 213.

6 J. Ławski, *Słowo. Myśli o antologii poetów konstelacji Topoi*, dz. cyt., s. 18.

7 A. Gleń, *O historię czytelnich świadectw (notatki z tematami do odstąpienia)*, „Topos” 2017, nr 5 (156), s. 26.

8 „Topos” 2009, nr 6 (109).

*Karasku*⁹. I tak dalej, i tak dalej. Znajdziemy też wiersze mężczyzn (na przykład Adriana Glenia) – świadectwa odczytywania i wpływu lektur dzieł innych mężczyzn (Wojciecha Kassa, Roberta Walsera, Jacka Guttorowa, dialogów Miłosza z Różewiczem)¹⁰ na potwierdzenie, że „wiersz nie jest tym, co napisał poeta, tylko tym, co pod jego wpływem dzieje się w czytelniku”¹¹.

Taki styl uprawiania literatury, o męskim widzeniu wszechrzeczy, wszechświata, wszechmocy, widać w pracy zbiorowej, której autorami są: Zbigniew Chojnowski, Przemysław Dakowicz, Stanisław Dłuski, Krzysztof Dybciak, Mirosław Dzień, Wojciech Gawłowski, Adrian Gleń, Jarosław Jakubowski, Wojciech Kass, Grzegorz Kociuba, Krzysztof Kuczkowski, Wojciech Kudyba, Sławomir Matusz, Artur Nowaczewski¹².

Kiedy Wojciech Kass ogłosił na swoim profilu facebookowym informację o audycjach radiowej Dwójki, podczas których będą czytane wiersze poetów z konstelacji Topoi, w komentarzach pojawiła się uwaga: „a gdzie się podziały poetki”, i między innymi odpowiedź na ten komentarz: „ważne pytanie”.

Jeśli do tego dodamy informację o liczbie wydanych tomów poetyckich z podziałem na poetki i poetów, która przedstawia się jak 1:8 w liczbie książek, a 1:10 w liczbie autorów, to nawet przywołując te nieliczne przykłady, można powiedzieć, że „Topos” jest mężczyzną.

Miejsce wspólne kobiet czy agora?

W „Toposie” nie ma miejsca wspólnego kobiet. Nie istnieje wspólnota poetek publikujących w czasopiśmie. Czy dlatego, że chcą być osobne? Czy są osobne? Czy dlatego, że rywalizują, potwierdzając powiedzenie, że mężczyźni współpracują, a kobiety rywalizują? Czy z wyboru są solistkami? Czy dlatego, że dyrygujący piśmiennictwem od dwudziestu pięciu lat Krzysztof Kuczkowski nie zwołał ich donośnym głosem do orkiestry pod jego batutą? A może nie potrzebują tworzenia konstelacji, która wymaga wzajemnego podtrzymywania nadziei?

Łamy pisma to agora, na którą przez bramę słowa wstępują od czasu do czasu poetki, literaturoznawczynie, krytyczki. Czym jest dla nich słowo?

9 „Topos” 2003, nr 4-5 (71-72).

10 „Topos” 2017, nr 5 (156), s. 83-85.

11 S. Márai, *Dziennik 1949-1956*, tłum. i posłowie T. Worowska, Warszawa 2017, s. 380.

12 *Konstelacja Topoi. O rzeczach najważniejszych. Wybór tekstów krytycznych*, Sopot 2017.

Czym jest dla kobiet „Toposu” sztuka poetycka? Może warto je o to zapytać? Czy przywracanie głębi słowa, biorącej początek w uświadomieniu znikomości ludzkiego bycia przypisane jest tylko poetom-mężczyznom? Czy człowiek dialogu to li tylko człowiek-mężczyzna? Może warto o to zapytać? Niech zaistnieje dwugłos konstelacji i „[...] Patrzeć okiem żywiołu/żywiołem być pospół”¹³, jak pisze Wojciech Gawłowski. Czy „Topos” może być środkiem – centrum skupiającym różne i niepodobne poetyki poetek takich jak Marzanna Bogumiła Kielar, Adriana Szymańska, Teresa Ferenc, Barbara Gruszka-Zych, Bogusława Latawiec, Zofia Zarębianka, Ewa Olejarz, Teresa Tomsia?

W *Liście do artystów* Jan Paweł II nie dzieli artystów ze względu na płeć. Mówi o człowieku-artystcie. A tu?

Konstelacja nadziei?

Poeci-mężczyźni skupieni według wyznaczonych przez siebie reguł przynależności. Programu? Zestawu czytanych lektur? Ich miejsca wspólnego? Tematu? Nasuwa się jeszcze wiele innych pytań.

Czy poeci-mężczyźni są wyznawcami stereotypowego wizerunku kobiet i kobiecości, który budowali w ramach męskiego porządku symbolicznego?

Czy boją się zdominowania męskiej wyobraźni przez głos kobiecy, który toruje sobie drogę przez świat stereotypów?

Czy bronią męskiego porządku świata?

Czy przynależność do grupy daje im poczucie bezpieczeństwa i gwarancję akceptacji? Jeśli tak, to dlaczego?

Czy bez wzajemnego wsparcia w formie rozmów, telefonów, tekstów krytycznych, recenzowania czy rozważań o poszukiwaniach drogi własnej nie zdobyliby „rynku” poezji? Wszak ważniejsze od tekstów krytycznych są opinie czytelników?

Idąc za głosem Borkowskiej, należy dodać, że

[...] kobiecość definiowana w ramach męskiego porządku świata oznaczała całkowite (lub niemal całkowite) podporządkowanie się stereotypom i wzorom, które dla kobiet stworzyli mężczyźni¹⁴.

13 W. Gawłowski, *Muzeum Dusz Czyścicowych*, Czerwonak 2018.

14 G. Borkowska, *Metafora drożdży. Co to jest literatura/poezja kobieca*, „Teksty Drugie” 1995, nr 3/4, s. 38.

Wydaje się, że odpowiedzi na postawione powyżej pytania można szukać w następującym cytacie. Tak w rozmowie z Wojciechem Kassem mówi Krzysztof Karasek:

Cechą pisarstwa, u podłoża którego jest chrześcijaństwo, to wbrew pozorom nie ikonografia, ale fakt, że na samym dnie danego dzieła jest nadzieja. Hektor, Roland, Gilgamesz u Herberta to są te kamyczki utrzymujące *energeum* nadziei w człowieku. To sprawa dla mnie najważniejsza. Nadzieja nie jest cechą, której można się dorobić. Oczywiście na ile się da, należy ją podtrzymywać. Sam nie dam rady: podtrzymuję ją w tobie, a ty we mnie. Misterna siatka współzależności ludzi, budowania siebie przez ludzi i ludzi przez siebie. Nadzieja oparta jest na przeświadczeniu, podobnie jak wiara – to kategoria teologiczna, a nawet eschatologiczna¹⁵.

W tak rozumianym wzajemnym wsparciu odnajdujemy uzasadnienie dla konstelacji Topoi, ale wciąż nie znajdujemy odpowiedzi na pytanie o miejsce wspólne kobiet „Toposu”.

BIBLIOGRAFIA

Borkowska G., *Metafora drożdży. Co to jest literatura/poezja kobieca*, „Teksty Drugie” 1995, nr 3/4.

Gawłowski W., *Muzeum Dusz Czyścowych*, Czerwonak 2018.

Gleń A., *O historię czytelniczych świadectw (notatki z tematami do odstąpienia)*, Topos 2017, nr 5 (156).

Ławski J., *Słowo. Myśli o antologii poetów Konstelacji Toposu*, „Topos” 2018, nr 2 (159), s. 18.

Konstelacja Topoi. O rzeczach najważniejszych. Wybór tekstów krytycznych, Sopot 2017.

Márai S., *Dziennik 1949–1956*, tłum. i posłowie T. Worowska, Warszawa 2017.

Stein E., *Refleksje o kobiecie*, przeł. J.I. Adamska OCD, M. Grzywacz, Borne Sulonowo 2005.

SŁOWA KLUCZOWE: „Topos”, kobieta, dwumiesięcznik, liryka, nieobecność

15 „Topos” 2003, nr 4-5 (71-72), s. 14.

WOMEN'S POETRY IN "TOPOS"

Summary

The aim of this article is an attempt to find an answer to the question whether the bimonthly literary magazine "Topos" is a topos, understood as a joint place, for women who write prose, poetry or engage in literary criticism.

I seek an answer to the above question by analysing the content of selected issues of the literary bimonthly "Topos", its articles, publications published in the magazine, and volumes of poetry published in the series Library of poetry/Topos Library. I quote excerpts from the articles and give the results of the analysis of the book reviews in order to look for the answer to the question who?, about whom? and why do they write?

The vast majority of the publications included in the analysed issues of the magazine are authored by men. The ratio of the number of poetry volumes authored by men to the number of poetry volumes authored by women is about 8:1. The analysis shows that "Topos" is male. There is no common place for women in it and there is no community of women poets publishing in the magazine. The results of this analysis may be a motivation for deeper and more extensive research related to the definition of the male world order and its stereotypes functioning in the 21st century.

KEYWORDS: "Topos", woman, bimonthly, lyric, absence